

I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632— 1694. évekről.

(Első közlemény.)

Erdélynek XVII. századbeli történelme a legmozgalmasabb és legváltozatosabb, ezért legérdekesebb is. A gyakori küzdelmek, fejedelmváltások és pártviszályok bő anyagot nyújtottak a történetíróknak, kik szívesen írták meg a kor eseményeit, a szenvedések és dicsőség napjait, a diadalokat és a hazafias ügy gyakori bukását.

A gazdag évkönyv- és történelmi irodalmat mintegy kiegészítik az apróbb följegyzések, naplók és családi jegyzések, melyekben e század szintén gazdagnak mondható. A kor nagy emberei is, kik maguk is mintegy tényezői voltak az eseményeknek, vezettek ilyeneket s e följegyzések, bár kiválóbban családi s magánügyekkel, az ország dolgaival s a politikai eseményekkel csak kevésbé foglalkoznak, mégis becsesek. Ha nem is engednek bepillantást az országos viszonyok mélyébe, de adatokat nyújtanak az átmeneti kor eseményeire.

E följegyzésekhez esatlakozik újabban két, eddig kiadatlan s az egyik egészen ismeretlen napló, I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmeké, az első 1632—1689. utóbbi 1690—1694. évekről.

E két napló nem azért becses, mintha a leginkább az író magánéletét és ügyeit tárgyaló rövid jegyzetek a kor történetére nézve nevezetes fontosságúak volnának, hanem inkább azért, mert a részleteket kutató történetírónak e rövid naplók is jó szolgálatot tehetnek. Egy részről azért, mert adataik meglehetősen pontosak s eltérőleg a többi kisebb diariumoktól figyelmezők, különösen az utóbbiék, olykor-olykor kiterjed a külföldi eseményekre is, másrészt azért, mert fejedelmi íróik zaklatott életének, buzgó vallásosságának és hazaszeretetének hí tükreül szolgál. Ez annál inkább becsessé teszi, mert épen a két Apafi az, kinek alakja nincs még eléggé megvilágítva s különösen II. Apafira vonatkozólag oly kevés adat-

tal rendelkezik történelmünk, hogy nem érdektelen a legkisebb esekélyesség sem.

Végül kútfő-történelmi tájékozásképpen megjegyzem, hogy II. Apafi naplója eddig teljesen ismeretlen volt.

I.

I. Apafi Mihály naplója 1632—1689. évekről.

E naplónak eredetije a marosvásárhelyi gr. Teleki-könyvtárban van.¹ Két másolatáról van tudomásom, egyik a Benkő József gyűjteményében a nagyenyedi Bethlen collegium gazdag könyvtárában volt, mely azonban Enyednek 1849. jan. 8-án történt felgyújtása s kirabolása alkalmával teljesen elpusztult, a másik pedig, mely az előbbiből 1823-ban Etédi Jakab György számára iratott le, 1860. jun. 26. óta a tulajdonos ajándéka folytán az Erdélyi Múzeum-Egylet kéziratárában van. E példány jól olvasható, számkás írással, de nagyon hibásan van másolva.

Apafi a munka latin czíme daczára magyarul jegyzi fel a nevezetesebb eseményeket születésétől kezdve csaknem haláláig. 1689. okt. 8-án van az utolsó feljegyzés. Nem sok maradt élete eseményeiből feljegyzetlenül, mert nemsokára meghal. 1690. elején Fogarasba megy s ott április 15-én, szombaton délután három órakor „kimult ez világból igen igen szép esendesen.”²

Vehiculum vitae serenissimi ac celsissimi principis Transilvaniae Partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis Michaelis Apafi.

Adott Isten ő felsége ez világra Krisztus urunk születése után 1632. die 3 Novembris.

1633, 34, 35, 36, 37.³ esztendők játékokkal multak el töllem.

Anno 1638. 1. Aug. a tisztességes tudományoknak tanulására adattattam.

¹ 8° 78 l. Egykorúnak vélt kötésben, tábláján Teleki Sámuel neve sajátkezűleg felírva s alatta a széki Telekiek családi czimere. — El nem mulaszthatom hálás köszönetemet nyilvánítani Nemes József urnak, a Teleki-könyvtár igazgatójának, ki a legkészségesebben bocsátotta rendelkezésemre.

² Czegei Wass György diariuma. Közli Nagy Gyula. Magyar Történelmi Emlékek. II. oszt. Irók. XXXV. köt. 1896. 88 l.

³ Eredetiben betűvel kiírva.

Anno 1639, 40, 41, 42. esztendőknék *május* holnapjáig Ebesfalván tanultam Suri és Csernátoni mesterek keze alatt.

Anno 1642. *junius, julius, augusztus* holnapjait Kolozsváratt töltvén el scholában, házamhoz hozattam és házamtúl Fejérvárra küldtettem Pápai Imre keze alá.

Anno 1643. 44. és 45. esztendőknék *május* holnapjáig keze alatt voltam.

Anno 1646. Voltam Briccius és Veresegyházi mesterek keze alatt.

Anno 1647. *septemberben* küldtettem Lőcsére.

Anno 1648. Bártfára.

Anno 1649. 2. *Maji*. Indultam hazámban és hagytam el a scholát. 13. *Maji*. Házamhoz érkeztem.

Anno 1650. Mentem ifjú Rákóczi György udvarában.

Anno 1651. 52. 53. esztendőknékben udvarában lakván, sulyos szolgálattal mult el az idő töltem.

Anno 1653-ban elhagyván az udvart, házasultam meg 10. *Junii*.¹ Ugyanakkor lön a moldvai vajda ellen való expeditio.

Anno 1654. Nem volt semmi hadakozás.

Anno 1655. A havasalföldi.

Anno 1656. A végén Lengyelországba való készüllet.

Anno 1657. Die 8. *Januarii* az oda való megindulás² és 31. *Julii* ugyanazon esztendőben Mehemet Kéri krimi tatár khámnak rabságában való esés. Magam pedig Haras Bék nevű Murzának, Or nevű városának kapitányának, kezében rabul estem.

Annorum 1658. 59. 60. esztendőknék jobb részét rettenetes, sulyos, kemény rabságnak viselésével töltöttem el. Isten ő felsége is megszána s megszabadíta, melyért áldassék szent neve örökké töltem, és 24. *Octobris* estve lábaimról a vasat levervén Jászvásárt, Stéfán vajda keze alá mentem és onnét 3. *Novembris* megindulván, 8. *Novembris* Borgóra magam falujában érkeztem. Feleségemet Isten segítségével egészségben találván, két holnap héján négy esztendőt töltöttem Lengyel- és Tatárországban s tizenkétezer talléron változtam.

Anno 1661. die 10. *Septembris* hivattattam Istentül, török császár szultán Mehemet khámtúl és vezér Ali pasátúl ez bajos erdélyi fejedelemségre, melyet adjon Isten, viselhessek szent nevének dicsőretire, ecelésijának gyarapodására és lelkemnek idvösségére utolsó veszedelmében forgóiszegény nemzetem javára. Die 11. *Septembris*. Házamtúl, Ebesfalvárúl, Isten segítségébül megindulván, ugyanazon órában adta Isten ez világra Gergely fiamat; találtam a tábort Vásárhelynél. Die 12. Voltam szemben a török vezérrel.

¹ Neje Bornemisza Anna volt.

² Rákóczi már előbb, jan. 2-án elindult. L. Nemes János jegyzőkönyvét. Kézirat az Erd. Muz. Egyl kézirattárában.

Die 14. Választattam az ország státusitúl a fejedelemségre. Die 16. *Septembris*. A kerelei réten a hatalmas nemzetitül adatott bot, kaftán, 16 szerszámostúl, tollas süveg. Die 29. Adatott meg a zászló a désfalvi mezőn.

October. Die 4. Érkezett a török esászár követe. Die 7. Voltam szemben a követtel. Die 8. Ment el a esászár követe Cselebi-vel együtt. Adatott ugyan ez máí napon a kard meg. Die 12. Mentem Segesvárra a feleségemhez. Die 21., 22. Rontatott meg Csík. Die 31. Érkezett meg Cselebi az portárúl.

November. Die 2. Adták meg a széket és a esászár aranynyal írott levelét a fogarasi mezőn. Die 18. Mentem be Szebenben a feleségemmel együtt. Die 19. Jöttem ki Szebenbűl a gyűlésre. Háltam Szelindeken. Die 20. Kis Selykre érkeztem. Die 21. Megesküdtem az országnak esászártúl minden fejedelemséghez adatott eszközöket törökök előhozván az ország közibe. Die 24. Lött vége gyűlésünknek.¹ Die 26. Érkeztem a török táborra. Die 28. Bucsuztam el a vezértúl. Die 29. Ment el a vezér. Die 30. Mentem bé Szebenben.

December. Die 15. Indultam ki Szebenbűl. Mentem hálni Ujgyházra. Die 16. Musnára. Die 17. Medgyesre. Die 22. Voltam szemben a fővezér követével és a havasalföldi vajdával.

Anno 1662.

Januarius. 4. Januarii. Volt nállam tömösvári Kucsuk pasa követe. 12. Mentem Medgyesrűl Ebesfalvára. 13. Segesvárra. 18. Jött Kemény János Fejéregyházhoz. 22. Érkezett mellénk Kucsuk pasa Isten segítségébűl. Ugyanazon éjjel volt esuda az égen a hold mellett. 23. Kemény János táborának fölverése lön.²

Februarius. 11. Indultam Segesvárrúl, mentem Neistadtra. 12. Nagy Sinkre. 16. Feleségemhez, Szent Ágotára. 17. Vissza Nagy Sinkre. 25. Ebesfalvára. 28. Rosondályra.

Martius. 1. Nagy Sinkre. 2. Érkezett Szulimán aga a hatise-riffel hozzánk. 4. Mentem Almakerékre. 5. Ebesfalvára. 6. Zágorba. 7. Havadtőre. 8. Jobbágytelkére. 9. Görgénybe, országgyűlésére. 21. Mentem Vécsbe. 22. Vissza. 26. Lett a gyűlés vége. 30. Mentem Bányba. 31. Katonába.

Aprilis. 2. Devecserbe. 4. Szállottunk Szamos Ujvárhoz. 27. Szállottunk Bonczidához. Volt nagy földindulás. 28. Kolozsvárhoz.

Majus. 20. Jött hozzánk a Jel aga követe. 22. A tatár khám fővezére fiának s Kám agának követe.

¹ Szilágyi Sándor szerint 23-án lett vége. Erdélyország története. II köt. 302 l.

² Az ütközetet, melyben Kemény is elesett, részletesen leírja Cserei Históriajában. 6—10. l.

Junius. 6. Érkezett hozzánk a váci püspök,¹ s lett országgyűlése Kolozsvár alatt. 20. Vitték a püspököt Tömösvárra Ali pasához. 24. Érkezett hozzánk a tatár khám levele követivel együtt.

Julius. 5. Szállottunk a Keresztes mezejére. 6. Jött levelünk a portáról a két császár közt végben menendő békesség felől. 15. Mentem Ebesfalvára a feleségemhez. 19. Jöttem vissza a táborra. 29. Mentem Radnothra a feleségemhez.

Augustus. 3. Jöttem Radnothról a táborra Gyéres mellé. 14. Mentem Radnothra, beteg lévén igen a feleségem a vérben. 17. Jöttem vissza. 26. Szállottunk Gerendhez. Ugyanazon éjjel mentem Radnothra a feleségemhez. 28. Jött hozzám a moldvai vajda követe. 29. Jöttem vissza a táborban.

September. 4. Mentem a feleségemhez Radnothra. 8. Jöttem vissza. Jött ugyana nap a havasalföldi vajda követe hozzánk. 13. Szállottunk Kocsárdhoz. 24. Jött hozzánk a fővezér agája császár és fővezér levelével. 28. Mentem Ebesfalvára. 29. Jött a Jel aga követe.

October. 2. Mentem Keresdre Bethlen János uramhoz. 3. Jöttem vissza. 5. Mentem a táborra. 11. Jöttem Bajomba hálni. 12. Medgyesre, 21. Állott be az ország gyűlése.

November. 3. Lett vége a gyűlésnek. 6. Mentem hálni Szent Ágotára. 7. Nagy Sinkre. 8. Fogarasba. 13. Mentem Sárkányba. 14. Feketehalomba. 15. Brassóba. 20. Mentem hálni Pojana marul nevű faluban. 21. Fogarasba. 24. Hálni Szent Ágotára. 25. Medgyesre.

December. 6. Mentem Ebesfalvára. 9. Jöttem vissza Medgyesre. 21. Mentünk Ebesfalvára. 28. Jött hozzám a havasalföldi vajda követe. 29. Volt szemben velem. 30. Jöttünk vissza.

Anno 1663.

Janiarius. 11. Isten segítségével indultunk Medgyesről hálni Ebesfalvára. 12. Segesvárra. 17. Mentem Keresdre Bethlen János uramhoz. 18. Visszajöttem Segesvárra. 30. Mentem Fejéregyházra vendégségben Haller Pál uramhoz. 31. Segesvárra vissza.

Februarius. 7. Jött hozzánk Máthé Deák a moldvai vajdától. 8. 9. Voltam szemben véle. 21. Mentem Sász Kézdre országgyűlésére. 22. Állott be az ország gyűlése.

Martius. 3. Lött vége a gyűlésnek. 5. Indultam meg Szász Kézdről, mentem hálni Sibrikre. 6. Fogarasba. 13. Fogarasból

¹ Szilágyi Sándor i. m. ban 306–7, 1. Szentgyörgyinek nevezi, ki jövetelének azt a szint adta, hogy a német őrserget a várakból kivonulásra bírja, valójában pedig azért jött, hogy az ostromlott kolozsváriaknak segílyt ígérjen. Kétszínűsége kiderült s Kucsuk elfogatta és Apafi ellenvetése daczára Temesvárra kísértette Alihoz, hol fogságában meg is halt.

mentem hálni Nagy Sinkre. 14. Nethusra. 15. Segesvárra. 22. Ebesfalvára. 30. Jöttem vissza Segesvárra.

Aprilis. 19. Jöttem ismét Ebesfalvára. 22. Visszamentem Segesvárra, érkezvén a fővezér agája az adónak megindításáról való levéllel. 28. Mentem Ebesfalvára.

Majus. 4. Jöttem vissza Segesvárra. 10. Mentem Segesvárról Szent Demeterre a Kornis Gáspár uram lakodalmára. 11. Szent Demeterről Ebesfalvára. 25. Jöttem hálni Bonyhára. 26. Radnothra.

Junius. 3. Jött hozzánk a havasalföldi vajda követe, János Deák. 8. A moldvai vajdáé. 11. Indultam Radnothról, hálni mentem Sitvére. 12. Bervére. 13. Fejérvárra. 17. Jött hozzánk Abdi aga császár és fővezér leveleivel. 25. Szállottunk táborba az alvinczi mezőre; feleségem ment Fogarasba. 27. Mentem Dévára. 29. Babolnára. 30. Gyogyra.

Julius. 2. A táborba. 5. Voltam Szász Sebesbe vendégségbe. 23. Mentem Szász Sebesbe. 25. Szebenbe. 27. Ez napokon takarodott által havasalföldi vajda, 28., 29. és moldvai vajda, tatár, kozák hadakkal, 30, 31. az országon Magyarország felé.¹

Augustus. 4. Szállottam kis Csürhöz táborban. 7. Mentem feleségem eleiben Kastaholezra. 8. Vizaknára. 9. A pasához mentem; Kapusi pasa is jött hozzánk fővezér levelével. 11. Elbuesztam a pasától és elindult az országból, Szerdahelytől. 17. Indultam meg Vizaknáról az hadakkal, mentem hálni Szerdahelyre. 18. Vinczre. 20. Mentem Gyogyra a feredőbe. 24. Jöttem Vinczre. 25. Fejérvárra. 27. Kezdettem az ország mustrájához.

September. 3. Indultam Fejérvárról, mentem hálni Enyedre. 4. Csekelakára. 5. Radnothra. Jött azon nap a fővezértől Ali bég és Muharin aga hozzánk levéllel, hogy induljunk, mivel a magyarországiak is akarnának hódolni. 16. Voltak az égen rettenetes viadatok, álgú puská ropogások. 20. Indultam Isten segítségéből Radnothról, Küküllővárra hálni. 21. Türben. 22. Fejérvárra. 24. Vinczre. 25. Szászvárosra. 26. Dévára. 28. Ilyére. 29. Gerendre. Váltam el a feleségemtől ez napon. 30. Osztróra.

October. 1. Lippára. 4. Aradra. 5. Nagy Úszre. 6. Szanadra a Tisza mellé. 7. Mentünk által a Tiszán Szintánál, ugyanott is háltunk. 8. Fejerediesre. 9. Mélykutra. 10. Halasra. 11. Isakra. 12. Szent Mártonba. 13. Alsó Németibe. 14. O Budára. 16. Esztergomba. 17. Háltunk a mezőn, Ujfalúnál. 18. Érkeztem a táborba Érsek Ujvár alá.² Lettem szemben a fővezérral, ki becsülettel látott

¹ Mentek a fővezér parancsára támogatni a török sereget, mely Érsek-ujvárt ostromolta.

² Afafinak ez utját hárman is leirták: Czeglédi István (Uj M. Muzeum 1829. I. 49 l.), Rozsnyai Dávid (Mon. Hing. Hist. VIII. köt.) és egy névtelen, melyet Egri Fodor Sámuel irt át.

és nagy pompával fogadott, előmbe küldvén a havasalföldi vajdát s meg is ajándékozott. 24. Voltam szemben másodszer. 25. Volt nállam az havasalföldi vajda. 27. Szállottunk Udvardihoz. 28. Cziferihez. 29. Kis és Nagy Győr közé. 30. Kis Borshoz a Garan vize mellé.

November. 3. Lévához. 4. Léván alol. 5. Szalkához, az Ipoly vize mellé. 6. Drégely alá Palánk mellett. 7. Nográdhoz. 8. Váczon alol a Duna mellé. Igen hideg szállásunk volt. 10. Pesthez. 14. Bucsút vettem a fővezértül. Mentem hálni Németiben. 16. Tasra. 17. Isakra. 18. Halasra. 20. Mező Szegedre. 21. Általköltözvén a Tiszán, Kereszturra. 22. Szarafora. 23. Kétfülre. 24. Lippára. 26. Ostron innét egy mezőn. 27. Kápolnára. 28. Illyére. 29. Dévára. 30. Gyogyra. Jött a feleségem is hozzám.

December. 1. Fejérvárra. 2. Ott voltunk. 3. Balásfalvára. 4. Küküllővárra. 5. Radnothra. 6. Vásárhelyre. 7. Isten segítségébül Görgénybe. 17. Czikfalvára. 18. Zágorba. 19. Ebesfalvára. 28. Mentem keresztelőbe Bethlen János uramhoz. 29. Vissza Ebesfalvára.

Anno 1664.

Januarius. 1. Indultam Ebesfalváról Fogaras felé, mentem hálni Almakerékre. 8. Szászhalomba. 9. Sárosra. 10. Fogarasba. 11. Jött a fővezér embere hozzánk. 30. Mentem Nagy Sinkre ország gyűlésére.

Februarius. 17. Lett vége a gyűlésnek. 18. Mentem Fogarasba. 19. Jött a moldvai vajda követe hozzánk. 25. Indultam Fogarasból, mentem hálni Bánykutra. 26. Jakabfalvára. 27. Ebesfalvára. 28. Gálfalvára.

Martius. 1. Radnothra. 3. Mező Csányba hálni. 4. Isten segítségébül Kolozsvárra. 16. Jött hozzánk fő követ esászár levelével és magyarországiaknak küldött assecuratoriával, de rosszal. 19. Mentem Bánfi Dienes uramhoz Gyalúban. 20. Vissza Kolozsvárra. 24. Mentem hálni Vajda Kamarásra. 25. Katonába. 31. Kolozsra.

Aprilis. 1. Kolozsvárra. 16. Mentem hálni Tordára. 17. Enyedre. 18. Balásfalvára. 26. Fejérvárra. 30. Jött hozzánk posta követ a fővezértül.

Majus. 3. Jött egy aga az adóért. 7. Jött havasalföldi vajda követe hozzánk. 18. Jött más aga is a fővezértől.

Junius. 3. Jött hozzánk a fővezértül egy aga az hadbanmenetel felől. 5. Adott Isten egy fiui magzatot reggel 4 órakor. 9. Szállottunk táborban a tövisi rétre.¹ 12. Jött hozzánk a Kucsuk pasa embere. 14. Szállottam Váradjához. 16. Volt a fiamnak keresztelése. 19. Jött a Kucsuk pasa és budai vezér embere hozzám. 27. Volt a Kucsuk pasa embere nállam. 30. Szállottam a pihenő mezőre.

¹ Szilágyi S. i. m.-ban 8-ra teszi e táborozást, 314 l.

Julius. 4. Szállottunk a vajasdi patakhoz. 7. Enyeden alol. 9. Déese nevű falún felül való rétre. 10. Kocsárdhoz. 11. Jött a fővezér csauzza hozzám. 12. Szállottam az Aranyos mellé a Földvár-hoz. 17. Keczéhez. Ugyanaz nap mentem Radnothra a feleségemhez. 19. Visszajöttem a táborra. Ez nap lett a budai vezér és két oláh vajdák hareza Lévánál, Zuzza¹ német generálissal, mely harezon megveretett a két vajda és a budai vezér, Huszaim pasa. 26. Jöttem Radnothra. 28. Mentem vissza a táborra. 30. Mentem Radnothra. 31. Lettem szemben a palatinus szolgájával. Ajándékot is hoztak volt.

Augustus. 1. hujus mensis lett a kereszténység hareza a pogánssággal a Rába vizénél, a hol a pogánsság megveretik² 5. Mentem a táborra Keczéhez. 8. Szállottam Lónához. 12. Mentem Radnothra. 15. Bonyhára. 16. Vissza Radnothra. 22. Mentem Bonyhára ismét. 23. Ebesfalvára. 25. Radnothra.

September. 2. Jött a havasalföldi vajda követe hozzám. 8. Mentem Küküllővárra hálni. 9. Balásfalvára. 13. Volt nállam a jeni Kajmékán embere. 20. Lett meg a két császár között való békesség bizonyos conditiokkal, de rosszul igen. 25. Mentem Fejérvárra.

October. 6. Mentem Vinczre. 7. Gyogyra a feredőbe. 8. Dévára érkezett ez nap a fővezértől követ. 9. A moldvai vajda követe. 13. Mentem hálni Szászvárosra, volt szemben velem az havasalföldi vajda embere. 14. Vinczre. 15. Fejérvárra. 20. Jött Drinápolyból a császár kapucsi pasája a Kajmékántól 21. Mentem Balásfalvára. 22. Ekemezőre. 23. Ebesfalvára.

November. 1. Jöttem Segesvárra ország gyűlésére. 19. Lett vége az ország gyűlésének. 20. Mentem Ebesfalvára. 27. Mentem hálni Kundra. 28. Gálfalvára. 29. Radnothra.

December. 2. Szakálba hálni. 3. Sármásra. 4. Katonába. 11. Holt meg Gyurkó fiam 11 órakor délelőtt Katonában. 14. Láttatott üstökös-esillag, mely sokáig is tartott. 21. Temették el a kolozsvári reformátusok templomában³ 22. Mentem hálni Katonából Kolozsra. 23. Kolozsvárra.

Anno 1665.

Januarius. 2. Jött a fővezér embere hozzám a vajdánéért. 8. Indultam Kolozsvárról, mentem hálni Tordára. 9. Elekesre. Lát-

¹ Helyesen Cuzza.

² E harcot részletesen leírja Cserei Mihály Historiájában 15 l.

³ Sírja a templom hátulsó felében van. Lapos kő fedi e felirattal: „Apati“. Ugyanott van róla egy ezüst címerez halotti emléktábla ezzel a felirattal: Insig. illustr. pueri infan. Georgii Apati celsis. Tran. prin. d. d. Michaelis Apati Dei gra. prin. Tran. par. re. Hun. d. et Sic. co. filii charissimi obiit a. 1664.

szott más üstökös-esillag. E tájban esuda égi jegyek is láttattak. 10. Megyesre. 12. Ebesfalvára. 20. Jött császár levelével és fővezérével egy Hasszon pasa névű török, ki az előtt bosznai pasa volt, ki a németeknek az erdélyi várakból való kivitelét és a békességet a két császár között végben mentnek lenni hozta meg.¹ 21. Voltam szemben vele. 22. Estem kolikába. 30. Jött meg Teleki uram Szatmárról. Hozott két órát nekem, s feleségemnek is egyet, igen szépeket, melyeket küldött római császár ő felsége ajándékban Rottel uram által. 31. Kezdettem gyógyulni.

Februarius. 4. Adta meg a határjárásról való levelet ugyanazon pasa, melyet eltitkolt volt az előtt. 8. Vitték ki Szamos-Ujvárból a római császár praesidiumát. 9. Indultam meg Ebesfalváról, mentem Bethlen János uramhoz Keresdre. 10. Nagy-Sinkre. 11. Fogarasba. 17. Mentem hálni Sárkányban. 18. Fekehalomban. Ismét estem kolikába. Ez nap vitték ki a praesidiumot Kővárból. 19. Brassóban estem fekünni.

Martius. 1. Kezdettem gyógyulni. 6. Mentem Feketehalomban. Ugyanazon nap jött hozzám a bosznai pasa, a kit határjárni küldtek volt. 7. Voltam szemben vele. 8. Volt nálam ebéden, el is bocsátottam határigazítani, főembereket rendelvén melléje, mely határigazításban semmi sem tölt. 9. Jöttem Sárkányban. 10. Fogarasban. 15. Jött hozzám gróf Tökölyi uram Paloezai urammal együtt. 23. Mentek el. 21. (!) Bánfi Dienes uramat bocsátottam Bécsbe római császárhoz főküvetül a haza szükséges dolgaiért.

Aprilis. 9. Ismét új üstökös-esillag láttatott az égen és rettenetes nagy esuda, hogy öt holnapok alatt három látszott már. 14. Indultam meg Fogarasból, mentem hálni Kérezre. 15. Porumbákra. 16. Ott voltunk. 17. Kastaholezra hálni. 18. Szebenben. 21. Nagy-Selykre. 22. Mikeszászára. 23. Balászfalvára. 27. Mentem Fejérvára.

Majus. 4. Kezdődött el az országgyűlése.² 22. Lett vége a gyűlésnek. 27. Mentem Gy.-Vinczre. 28. A feredőbe.

Junius. 1. Kum István uramhoz Gyógyra. 2. Keresztelőbe Aranyra Kapi uramhoz. 3. Dévára. 9. Brányicskára Baresai István lakodalmára Jósika uramhoz. 10. Vissza Dévára. 11. Szászvárosra. 12. Vinczre. 13. Fejérvára. 15. Jött egy aga a fővezértől hozzám. 18. Indultam Radnothra, mentem hálni Enyedre. 19. Kocsárdra. 20. Radnothra. 24. Jött a császártól kapucsi pasa.

Julius. 4. Jött a jenei pasa embere hozzánk. 6. Mentem Bonyhára. 7. Ebesfalvára. 13. Vissza Bonyhára. 14. Radnothra. 25. Érkezett meg Bánfi Diénes uram Bécsből. 31. Jött a jenei pasa embere hozzám.

¹ E béke aug. 10-én kötöttett, mint Cserei mondja, „Magyarországnak felette nagy kárával s romlásával“. 15 l.

² Rozsnyai Dávid e gyűlés kezdetét május 1-re teszi. i. m. 282 l.

Augustus. 10. Mentem Vásárhelyre hálni. 11. Görgényben. 17. Jöttem hálni Vásárhelyre Görgényből. 18. Radnothra estvére.

September. 10. Volt partialis ország gyűlése Radnothon. 16. Lett vége. 18. Mentem Radnothról Ebesfalvára. 22. Mentem a Bethlen Gergely uram lakodalmára Fejéregyházra. 23. Almakerékre. 24. Ebesfalvára. 25. Jött a fővezérnek hozzám egy kapucsiája, kivel szemben voltam. 28. Indultam Ebesfalváról, hálni mentem Ekemezőre. 29. Balásfalvára. 30. Fejérvárra.

October. 7. Mentem Vinczre. 10. Vissza Fejérvárra. 22. Betegettem meg a sok sár miatt. 31. Felgyógyultam.

November. 8. Lett partialis gyűlés Fejérvárratt. 14. Lett vége. 17. Mentem Balásfalvára. 23. Onnét megindulván, mentem hálni Ekemezőre. 24. Szent-Ágotára. 25. Nagy-Sinkre. 26. Fogarasba.

December. 15. Mentem hálni Sárkányban. 16. Kománára. 17. Vissza hálni Sárkányban. 18. Fogarasba. 21. Virradólag öt óraker lett leánya a feleségemnek.

Anno 1666.

Januarius. 31. Volt nállam a tömösvári pasa embere.

Februarius. 3. Állott be az ország gyűlése. 9. Jött hozzám a római császár követe Kászoni Márton, a demesi prépost. 11. Holt meg 12 óraker a kis leánykám. 12. Temettetett el a fogarasi külső templomban. 23. Estem igen nagy betegségben. 26. Lett vége a gyűlésnek.

Martius. 2. Jött hozzám a moldvai vajdának, Dukának, követe, akkor kezdettem jobban lenni. 10. Jött a budai vezér embere hozzám. 26. Indultam meg Fogarásból, mentem hálni Kerczre, 27. Porumbákra.

Aprilis. 1. Indultam meg Porumbákról, mentem hálni Kastaholezra. 2. Szebenben. 5. Vizaknára. 6. Csanádra Szentpáli¹ uramhoz. 7. Balásfalvára. 17. Fejérvárra.

Majus. 17. Mentem hálni Vinczre. 18. A gyógyi ferdőbe (!) 24. A feredőből Kapi uramhoz Aranyra vendégségben. 25. Dévára. 27. Szilvási Bálintnál Hunyadon voltam ebéden. Az nap visszajöttem Dévára. 31. Indultam Déváról, mentem hálni Hátzákra.²

Junius. 1. Mentem keresztelőre Kendeffi Miklós uramhoz Boldogfalvára. Jött hozzám az nap, s voltam is szemben a havasalföldi vajda követivel. 2. Kendeffi Gábor uramhoz mentem Malomvizre. 3. Keresztesi Ferencz uramhoz Szálláspatakára. 4. Berinybe hálni. 5. Fejérvárra. 16. Indultam meg Fejérvárról, mentem hálni Enyedre. 17. Kocsárdra. 18. Ebédre Kemény Jánosné asszonyomhoz, hálni Keczére. 19. Radnothra. 22. Jött hozzám a császár esauzza két

¹ Eredetiben csak Sz. Páli.

² Hátszeg.

kaftánynyal s esászár levelével, köszöntővel Paskó is, az ország követe érkezett meg véle, ki majd esztendeig volt esászárnál, de többire (!) semmi haszonnal tért meg. Ilyen rosszúl lén vége dolgunknak, mely dologban fúradoztam öt esztendeig s oly szerencsékben forgottam, hogy ha az Isten nem lett volna rendkívül velem, el is veszttem volna, s igazán is írhatom, talám csak egy fejedelem is, vagy király, az én időmben olyan hajótöréseken nem forgott, mint én. Ha az Istennek úgy tetszett, légyen áldott az ő neve érette, amen. 24. Jött hozzám Kemény Jánosné fejedelemasszony Bogátra ebédre. Ugyanazon nap visszajöttem ebédre Radnothra.

Julius. 6. Indultam Radnothrúl, mentem hálni Ebesfalvára. 7. Ott voltam. 8. Almakerékre. 9. Vissza Ebesfalvára. 10. Radnothra. 15. Lett menyegzői lakodalma Kasza Sándornak. 18. Jött hozzám a budai vezér embere. 20. Indultam meg Radnothrúl, mentem hálni Rúcsra. 21. Bánfi Dienes uramhoz, Órményesre. 22. Katonában. 23—24—25. Ott voltam. 26. Teleki uramhoz Szent-Péterre. 27. Radnothra estvére.

Augustus. 3. Indultam Radnothrúl, mentem hálni Vásárhelyre. 4. Görgényben. 7. Volt nálam a tömösvári és jenei pasa embere. 17. Indultam meg Görgénybúl, mentem hálni Kozmatelkére. 18. Katonában ebédre. 26. Ebéd után megindulván, mentem hálni Czegében. 21. Szamosujvárra ebédre. 26. Indultam Szamos-Ujvárbúl ebédre Désre, vacsorára Pojonára. 27. Vilmára ebédre, vacsorára Bunra. 28. Kővárban.

September. 2. Indultam Kővárbúl ebéd után, mentem hálni Sására. 3. Ebédre Bábára, vacsorára Galgóra. 4. Ebédre Mikházára, vacsorára Szamos-Ujvárra. 8. Indultam Ujvárból, mentem hálni Kolozsra. A váradi pasa embere jött hozzám. 9. Tordára. 10. Enyedre. 11. Fejérvárra. 20. Volt partiális gyűlés. 26. Lett vége

October. 2. Indultam Fejérvárrúl, mentem hálni Enyedre. Jött az nap Kapucsi pasa az adóért, ki Fejérváratt maradt. Az nap betegedett meg a fiam, Apafi Gergely. 8. Ebéd után indultam, mentem hálni Kercsedre. 9. Kolozsvárra. 11. *Hatodfél órakor estve holt meg a szegény fiam mirigyben* hirtelen, nékem és feleségemnek holtunkig való szomorúságunkra, mely dolog minden életemben való nyomorúságimnál keservesebben esett. Öt esztendő s lévén a gyermek s öt hólnapi s egyetlen egy pedig, melyet Isten rabságom után adott volt. ¹ 14. Indultam Kolozsvárról ki s mentem hálni Tordára. 15. Felvinczre. 16. Fejérvárra. Ilyen szerencsétlen úton esék nagy lelki fájdalomra én Istennem, melyet meg sem gondoltam volna. 26. Mentem Vinczre szüretre. 30. Vissza Fejérvárra.

¹ Ezüstlapon domború halotti emlék-czímere meg van a kolozvári ev. ref. belső templomban, azzal a felirattal, mint az 1664. elhunyt György, csak az eleje és vége másként: *Insig. illust. pueri Gregorii Apafi stb, obiit die XI. oct. aetatis suae 5. a 1666.*

November. 13. Jött hozzám a jenei pasa embere a portárúl kijött császár Kapucsi pasa emberével, ki határ dolga végett ment volt oda, melyben semmi sem tölt. 16. Mentem Balásfálvára estvére. 19. Jött a tatár khám követe hozzám, egy lovat hozván ajándékban. Ismét a régi tatár gazdám szolgálja, a kinél raboskodtam Krimben. 23. Indultam Balásfálvárúl, mentem ebédre Hosszúaszóra ebédre (!), estvére Kapusra. 24. Ebédre Mártontelkére, hálni Bendorfra. 25. Veszszódre, hálni Nagy-Sinkre. 26. Kálborra, hálni Fogarasba. 28. *Temettetett el a szegény fiam, gróf Apafi Gergely, a kolozsvári reformátusok templomában az öcsese mellé, kinek adjon Isten boldog fel-támadást.*

December. 16. Mentem Szombatfálvára. 17. Vissza Fogarasba. 19. Jött a moldvai vajda követe hozzám, Alexander névűje. 22. Jött gróf Tökölyi uram hozzám. 29. Indultam meg Fogarásbúl, mentem hálni Szászhalomban. 30. Almakerékre. 31. Ebesfálvára.

TÓTH ERNŐ.